

## KICHIK BIZNES VA OILAVIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH — MAHALLADA KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISHNING ASOSIY OMILI SIFATIDA

Jamalatdinova G.S.

*Qoraqalpog‘ davlat universiteti*

Bugungi kunda mamlakatimizda kambag‘allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirish davlat siyosatining eng ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Bu borada eng samarali mexanizm sifatida mahalla darajasida kichik biznes va oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Chunki mahalla — inson muammolari yaqqol ko‘rinadigan va ularni tezkor hal etish imkoniyati mavjud bo‘lgan eng quyi bo‘g‘indir. "Mahallabay" ishlash tizimi orqali har bir xonadonning ijtimoiy-iqtisodiy holati tahlil qilinib, aholiga tayyor yordam berish emas, balki ularni tadbirkorlikka jalb qilish orqali barqaror daromad manbai bilan ta‘minlash choralari ko‘rilmoqda.

Oilaviy tadbirkorlik kambag‘allik zanjirini uzishning eng qulay va samarali usuli hisoblanadi. Uning asosiy afzalligi shundaki, ishni boshlash uchun katta binolar yoki murakkab infratuzilma talab etilmaydi; aksincha, xonadondagi mavjud tomorqa, hunarmandchilik ko‘nikmalari yoki kasanachilik imkoniyatlaridan unumli foydalaniladi. Birgina oilaviy korxona nafaqat oila a‘zolarini, balki qo‘ni-qo‘shnilarni ham ish bilan ta‘minlashi, natijada mahalladagi ishsizlik darajasini pasaytirishi mumkin. Bu jarayonda har bir insonning o‘z uyida, o‘ziga qulay muhitda mehnat qilishi jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi.

Mahallalarda tadbirkorlikni rivojlantirishda hokim yordamchilarining roli beqiyos bo‘lmoqda. Ular "o‘shish nuqtalari"ni aniqlab, aholiga imtiyozli kreditlar, subsidiyalar va asbob-uskunalar olishda amaliy ko‘mak bermokda. Ayniqsa, "Bir mahalla — bir mahsulot" tamoyili asosida hududlarning ixtisoslashuvi mahsulot tannarxini tushirish va tayyor bozor zanjirini shakllantirish imkonini beradi. Tadbirkorlik ko‘nikmasi bo‘lmagan fuqarolarni kasb-hunarga o‘qitish va ularga biznesini yo‘lga qo‘yishda metodik yordam ko‘rsatish orqali kambag‘allikdan chiqishning mustahkam poydevori yaratilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi mamlakatimizni "ijtimoiy davlat" deb e‘lon qilar ekan, bu tushunchani amaliy harakatlar bilan boyitishni davlat organlari zimmasiga yukladi. Konstitutsiyaning 43-moddasiga binoan, davlat fuqarolarning bandligini ta‘minlash, ularni ishsizlikdan himoya qilish hamda kambag‘allikni qisqartirish choralari ko‘rishi shart [1]. Ushbu norma nafaqat huquqiy deklaratsiya, balki bugungi kunda "mahallabay" ishlash tizimining hayotiy poydevoriga aylandi. Zero, mahalla — jamiyatimizning eng quyi bo‘g‘ini sifatida iqtisodiy o‘shish nuqtalarini aniqlash va kambag‘al xonadonlarni individual yondashuv asosida qo‘llab-quvvatlash imkonini beradi.

So‘nggi yillarda qabul qilingan eng muhim hujjatlardan biri — 2024-yil 23-sentyabrdagi PF-143-sonli "Kambag‘allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirish borasidagi ishlarni yangi bosqichga olib chiqish to‘g‘risida"gi Farmoni hamda uning mantiqiy davomi sifatida qabul qilingan 2024-yil 4-oktabrdagi

PQ-347-sonli qarori sohadagi boshqaruv tizimini tubdan transformatsiya qilishga xizmat qilmoqda. [2]. Ushbu farmon bilan tasdiqlangan "Kambag‘allikdan farovonlik sari" dasturi doirasida 2025-yil yakuniga qadar kambag‘allik darajasini 6 % gacha tushirish strategik vazifa qilib belgilandi [15.2]. Dasturning o‘ziga xosligi shundaki, u aholini faqat ijtimoiy yordam bilan ta‘minlash emas, balki "yetti imkoniyat" tamoyili orqali tadbirkorlikka o‘rgatishni ko‘zda tutadi. Natijada, 2024-yil yakuni bilan O‘zbekistonda kambag‘allik darajasi 8,9 % ga tushdi va 719 ming kishi bu holatdan chiqarildi.

Hududiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Qoraqalpog‘iston Respublikasida tadbirkorlikni rivojlantirish uchun boshqa hududlarda mavjud bo‘lmagan ekskluziv fiskal imtiyozlar joriy etilgan. Prezidentning alohida qarorlari bilan Qoraqalpog‘istondagi tadbirkorlar uchun foyda, yer, mol-mulk soliqlari stavkalari 50 % ga pasaytirilgan, ijtimoiy soliq esa 1 % qilib belgilangan. Bu sa‘y-harakatlar natijasida hududda 2025-yil yakuni bilan kambag‘allik darajasi 6,6 % gacha kamayishi kutilmoqda. Ayniqsa, Bo‘zatov va Mo‘ynoq kabi "og‘ir" tumanlarda kasanachilik va hunarmandchilik zanjirlari orqali ishsizlikka barham berishning yangi modellari sinovdan o‘tkazilmoqda. Kambag‘allikni qisqartirishda muvaffaqiyat qozongan loyihalar orasida "Sayxunobod tajribasi", "Uychi tajribasi" va "G‘ijduvon tajribasi" alohida o‘rin tutadi. Sayxunobod tumanida xonadonbay ishlash orqali har bir oilaning tomorqasidan daromad olishi yo‘lga qo‘yilgan bo‘lsa, G‘ijduvonda mahalla sanoat klasterlari va kasanachilikning uyg‘unlashuvi natijasida minglab yangi ish o‘rinlari yaratildi. 2025-yil yanvaridan boshlab mahallalarda jami 377,6 mingta mikroloyihani amalga oshirish rejalashtirilgan. Bu loyihalar aholiga "qarmoq berish" siyosatining amaliy ifodasidir.

Nazariy-uslubiy jihatdan mahallada kichik biznes va oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish kambag‘allikni yengishning asosiy omili hisoblanadi. Statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, kichik biznes sub‘ektlarining mamlakat Yalpi ichki mahsulotidagi ulushi qariyb 52-54 % ni tashkil etib, yangi yaratilayotgan ish o‘rinlarining 75-80 % aynan ushbu soha hissasiga to‘g‘ri kelmoqda. Mahallabay ishlash tizimida boshqaruv samaradorligini ta‘minlash maqsadida "Mahalla ettiligi" instituti joriy etildi. Bunda mahalla raisi umumiy muvofiqlashtiruvchi, hokim yordamchisi tadbirkorlik va kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha loyiha menejeri, yoshlar yetakchisi va xotin-qizlar faoli tegishli "daftarlar" orqali bandlikni ta‘minlovchi, profilaktika inspektori barqaror muhitni saqlovchi, soliq inspektori tadbirkorlikni qonuniylashtiruvchi va ijtimoiy xodim muhtojlarga xizmat ko‘rsatuvchi sub‘ektlar sifatida yagona vertikal boshqaruvni shakllantirdi. Raqamlashtirish jarayonlarining kirib kelishi natijasida "Onlayn mahalla" elektron platformasi orqali har bir xonadonning ijtimoiy-iqtisodiy reytingi yuritilmoqda, bu esa yordamning manzilliligini 100 % ga ta‘minlash imkonini beradi. Har bir mahallada kamida 10-15 ta kichik biznes loyihalarini ishga tushirish orqali mahalla boshqarmasi nafaqat ijtimoiy muammolarni qayd etuvchi, balki iqtisodiy o‘shishni rejalashtiruvchi markazga aylandi.

Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishda "Biznesni rivojlantirish banki" va "Tadbirkorlikni rivojlantirish kompaniyasi" tomonidan taqdim etilayotgan yangi xizmatlar paketi katta o'zgarishlarga sabab bo'ldi. Xususan, 2025-yil 1-sentyabrdan boshlab 10 nafar kishini doimiy ish bilan ta'minlagan tadbirkorlarga daromadining 50 % igacha miqdorida davlat ulushi kiritish shaklidagi moliyaviy yordam ko'rsatish tartibi joriy qilinadi. Shuningdek, "Ijtimoiy karta" tizimi orqali eng muhtoj oilalarga kichik biznesni yo'lga qo'yish uchun manzilli subsidiyalar berilmoqda.

Xalqaro tajriba, xususan, Xitoyning "targeted poverty alleviation" dasturi orqali 800 million odamni kambag'allikdan chiqarish tajribasi shuni ko'rsatadiki, kichik biznes ijtimoiy lift vazifasini bajaradi. Xitoyda qo'llanilgan "Yuzta qishloq — yuzta mahsulot" modeli O'zbekistonning "Bir mahalla — bir mahsulot" tamoyiliga nazariy asos bo'lib xizmat qildi. Bugungi kunda mahallalarda koperatsiya aloqalarini rivojlantirish uchun "Tayyor biznes" loyihalari joriy etilib, unda yirik tadbirkorlar kichik oilaviy korxonalarga xomashyo yetkazib berish va mahsulotni sotib olish kafolatini bermoqda. "20 ming tadbirkor – 500 ming malakali mutaxassis" dasturi doirasida kambag'al oila a'zolarini ishga olgan tadbirkorlarga daromad va mol-mulk solig'idan 50 % gacha imtiyozlar berilishi "win-win" strategiyasining amaliy ko'rinishidir. Oxirgi uch yilda mahallalardagi hunarmandchilik va oilaviy korxonalarning eksportdagi ulushi 1.2 barobarga oshgani mazkur mexanizmlarning natijadorligini tasdiqlaydi. Xususan, xotin-qizlar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash uchun ajratilayotgan imtiyozli kreditlar va "Ayollar daftari" orqali berilayotgan subsidiyalar oilaviy byudjet barqarorligini ta'minlovchi eng kuchli drayverlardan biriga aylandi. Xulosa qilib aytganda, mahalla boshqaruvini natijadorlikka yo'naltirilgan zamonaviy iqtisodiy boshqaruvga aylantirish aholi farovonligini ta'minlovchi eng qisqa va samarali yo'ldir.

PQ-347-sonli qaror bilan belgilangan boshqaruv mexanizmlari mahallani shunchaki ma'muriy birlikdan natijadorlikka yo'naltirilgan zamonaviy iqtisodiy o'sish markaziga aylantirishni kafolatlaydi

Xulosa qilib aytganda, kichik biznes va oilaviy tadbirkorlik — bu faqat iqtisodiy o'sish ko'rsatkichi emas, balki jamiyatdagi ijtimoiy adolatni ta'minlash va kambag'allikni ildizi bilan yo'qotishning strategik qurolidir. Davlat tomonidan yaratilgan tizim va konstitutsiyaviy kafolatlar aholini boqimandalikdan chiqarib, yaratuvchanlikka yo'naltirmoqda. 2030-yilga borib O'zbekistonda mutlaq kambag'allikka to'liq barham berish bo'yicha belgilangan maqsadlar esa mahalladagi har bir tadbirkorning faolligiga tayanadi.

#### ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: "O'zbekiston" NMIU, 2023. – 43-modda. [constitution.uz](http://constitution.uz)
2. PF-143-son, 23.09.2024. "Kambag'allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirish borasidagi ishlarni yangi bosqichga olib chiqish to'g'risida"gi Farmon. [lex.uz/docs/-7109857](http://lex.uz/docs/-7109857)
3. Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil. O'zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishning me'yoriy-huquqiy asoslari. 2024. 2(8):37-41. [researchgate.net](http://researchgate.net)
4. Iqtisodiyot nazariyasi. O'lmasov A., Sharifxo'jayev M. – T.: Mehnat, 1995. – 192-bet. [inlibrary.uz](http://inlibrary.uz)
5. Universal Scientific Research. O'zbekistonda kichik biznes va oilaviy tadbirkorlikning YAIMdagi ulushi tahlili. 2024. Vol. 2, Issue 11. [inlibrary.uz](http://inlibrary.uz)
6. Gazeta.uz. 2024-yil yakuniga ko'ra kambag'allik darajasi 8,9 foizga kamaydi. 2025. [gazeta.uz/oz/2025/02/03/poverty/](http://gazeta.uz/oz/2025/02/03/poverty/)
7. Review.uz. O'zbekistonda 2025-yil yakunlari bo'yicha kambag'allik tahlili (Infografika). 2025. [review.uz](http://review.uz)
8. Qoraqalpog'iston Respublikasini rivojlantirish dasturi. 2026-2030 yillar uchun asosiy maqsadlar. [president.uz](http://president.uz)
9. Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi. 2024-yil yakunlari bo'yicha rasmiy hisobot. [gov.uz/by](http://gov.uz/by)
10. PF-50-son, 19.03.2025. Kichik va o'rta biznesni rivojlantirishning maqsadli ko'rsatkichlari. [lex.uz/uz/docs/-7444738](http://lex.uz/uz/docs/-7444738)
11. Stat.uz. Kichik tadbirkorlik subyektlarining investitsiya hajmi (2024 sentyabr). [stat.uz](http://stat.uz)
12. Prereforms.uz. Kichik va o'rta biznes: iqtisodiy o'sish omillari va gender farqi. 2023. [prereforms.uz](http://prereforms.uz)
13. Kun.uz. Sayxunobod tajribasini butun respublika bo'ylab tatbiq etish natijalari. 2024. [kun.uz](http://kun.uz)
14. Instagram @nkmk.official. "Kambag'allikdan farovonlik sari" dasturi amalda. 2025. [instagram.com](http://instagram.com)
15. Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. Qoraqalpog'istonda kichik biznes rivoji: 2017–2025 dinamikasi. 2025. [yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz](http://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz)
16. Spot.uz. O'zbekistonning kambag'allikka qarshi kurashishda xalqaro tashabbuslari. 2025. [spot.uz](http://spot.uz)
17. Parliament.gov.uz. Davlat dasturi ijrosi yuzasidan hukumat hisoboti eshittildi. 2025. [parliament.gov.uz](http://parliament.gov.uz)
18. Siat.stat.uz. Hududlar kesimida kambag'allik darajasi statistik ma'lumotlar bazasi. [api.siat.stat.uz](http://api.siat.stat.uz)

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar sharoitida mahalla institutining kambag'allikni qisqartirishdagi o'rni va ahamiyati tizimli tahlil qilingan. Tadqiqotning asosiy maqsadi — kichik biznes va oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish orqali aholi bandligini ta'minlash va daromadlarini oshirishning samarali boshqaruv mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat. Maqolada "mahallabay" ishlash tizimi doirasida "hokim yordamchilari" instituti tomonidan qo'llanilayotgan uslubiy yondashuvlar, xususan, ehtiyojmand oilalarni tadbirkorlikka jalb qilishning moliyaviy va tashkiliy asoslari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijasida mahallalarning ichki resurslari va "o'sish nuqtalari"dan foydalangan holda kambag'allikni qisqartirishning ustuvor yo'nalishlari bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar shakllantirilgan.

**Kalit so'zlar:** Mahalla instituti, kambag'allikni qisqartirish, kichik biznes, oilaviy tadbirkorlik, mahallabay tizimi.

**Abstract:** This article provides a systematic analysis of the role and significance of the "Mahalla" institute in poverty reduction within the context of economic reforms in Uzbekistan. The primary objective of the research is to develop effective management mechanisms for ensuring public employment and increasing income through the promotion of small businesses and family entrepreneurship. Within the framework of the "Mahallabay" system, the article examines the methodological approaches employed by "hokim assistants," specifically the financial and organizational foundations for involving needy families in entrepreneurship. As a result of the study, scientific and practical recommendations have been formulated on priority directions for poverty reduction by utilizing the internal resources and "growth points" of mahallas.

**Keywords:** Mahalla institute, poverty reduction, small business, family entrepreneurship, "mahallabay" system.

